MORAL MAXIMS
IN VERSE

पद्यात्मक.

लघुहितोपदेश

“जो ग[illegible] लघुहितोपदेशास”
“[illegible] पद्यात्मक [illegible] करुनी अभ्यास”

हा ग्रंथ

विनायकयशवंतबेंडे

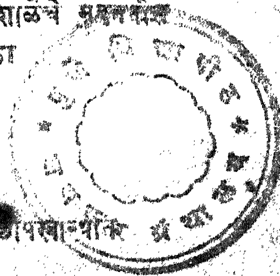
मुंबईतील सरकारी मराठी शाळेचे [illegible]
याणी केला

तो

मुंबई एथे

गणपत कृष्णाजी यांचा छापखान्यांत

छापिला.

इ० सन् १८५८

अनुक्रमणिका.

अनुक्रमणिका.

प्रस्तावना

सांप्रतचा उदार सरकाराने लोकां-
चा कल्याणास्तव ज्या मराठी इंग्रेजी आ-
दिकरून सर्व विद्यांचा शाळा घातल्या
आहेत त्यांतून मराठी शाळेंत शिकणाऱ्या
मुलांस प्राचीन कवितेचें ज्ञान होण्यास
पद्यात्मक ग्रंथ नाहींत असें जाणून हा
लहानसा ग्रंथ केला आहे या ग्रंथाचें
मुलांस पूर्ण ज्ञान झालें असतां जो अ-
लीकडे प्राचीन कवींचा कवितांचे वेचे
घेऊन सरकारचा सहायाने नवनीत या-
नामेंकरून ग्रंथ केला आहे तो वाचण्या-
स मुलें शक्तिमान् होतील.

हा लघुहितोपदेश पूर्वी गद्यात्मक
होता तोच अभंग, आर्या, श्लोक, के-

प्रस्तावना

कावली आणि ओव्या यांणी रचिला आहे.. असो, सर्वांनी हा पद्यात्मक लघुहितोपदेश आपल्या मुलांस पढवून याचा उपयोग झाला असतां ग्रंथकर्त्याचा श्रमाचें सार्थक होईल.

आर्या

प्रथमारंभींकेला ॥
पद्यात्मकग्रंथलोकभाषेंत ॥
सुज्ञेंदोषनद्यावा ॥
घ्यावागुणजोअसेलकवितेंत ॥ १ ॥
लघुमन्मतिनेकेलें ॥
लघुपुस्तकबालकांसप्रीतीनें ॥
दिधलेंघेउनित्याणीं ॥
वर्तविंसत्यधर्मनीतीनें ॥ २ ॥
लघुमन्मतिनेकविता ॥
श्लोकांनीबद्धतेविआर्यांनी ॥
केलीदोषनदेतां ॥
घ्यावीमानुनिसमस्तआर्यांनी ॥ ३ ॥

धडा १

देवाविषयीं वचनें

अभंग

देवें केला उपकार ॥
स्मरा मनीं निरंतर ॥ १ ॥
देवाचें तूं भय धरी ॥
आणि रायातें आदरी ॥ २ ॥
देव दयाळू जगाचा ॥
दाता सर्व पदार्थांचा ॥ ३ ॥
जे जे वाईट करिती ॥
ते ते शिक्षेतें पावती ॥ ४ ॥
सर्व वाईट कल्पना ॥
अपवित्र करती मना ॥ ५ ॥
मने मात्र शुद्ध ठेवा ॥
नित्य आठवा हो देवा ॥ ६ ॥
धरोनियां भाव देवीं ॥
वचन सत्य ऐसें ठेवीं ॥ ७ ॥

कर्मवाईटचांगलीं ॥
देवाजवळीनक्षांकळीं ॥ ८ ॥
कर्मचांगलेंयास्तव ॥
करोनीयांदेवास्तव ॥ ९ ॥
आज्ञादेवाचीमानावी ॥
कीर्तिदेवाजीचीगावी ॥ १० ॥
देवानेंउत्पन्नकेलेंकशासाठीं ॥
रात्रंदिवसघांटीमनामाजी ॥ १ ॥
संसारांतराहासर्वप्रभूचीही ॥
कीर्तिदुष्कीर्तिहितोचीदेतो ॥ २ ॥

घडा २

सदाचरण व दुराचरण

ओव्या

कालदवडीनसदाचरणांत ॥
धन्यहोईनयाजगांत ॥
ऐसेंवागवूनीमनांत ॥
आचरतांकायउणें ॥ १ ॥

प्रामाणिकालोकमानिती ॥
त्यार्चीहोतसेजगींख्याती ॥
अंतींत्यासिउत्तमगति ॥
त्रैलोक्यपतिदेतसे ॥ २ ॥
दुराचाराचेंदुष्फळ ॥
ऐसेंसांगतोंमीसकळ ॥
जीवींहोतसेतळमळ ॥
मनींमळपानावा ॥ ३ ॥
जेजेवाईटकर्मेंकरिती ॥
व्यर्थमोठेपणामिरविती ॥
तेतेसुजनांकजीतपावती ॥
सुनीतिटाडकीत्यानसे ॥ ४ ॥
प्रामाणीकमनुष्याचीकीर्ति ॥
इहपरलोकींसर्वगाती ॥
सज्जनत्याचीपाहोनिमूर्ति ॥
संतोषतीमनांत ॥ ५ ॥
वाईटकर्मेंअपायघडे ॥
खोडेंसर्वअंगींजडे ॥

घोर संकटीं जाऊनि पडे ॥
कर्मवाकडें ह्मणोनियां ॥ ६ ॥
दुर्गुण देहामाजी असती ॥
देहा सुख नोहे निश्चिती ॥
जया शरीरीं व्रण असती ॥
तया जीवीं सुख कैचें ॥ ७ ॥

घडा २

वडिलांचा मान

आर्या

रे तूं मातृपित्याचा ॥
ठेवित जा नित्य योग्य सन्मान ॥
देईल ईश तुजला ॥
आशिर्वादासि देशि तूं कान ॥ १ ॥
गुरु बाप आप्त माता ॥
स्वामी इत्यादि कांहि कामातें ॥
कथिलें तें चि करावें ॥
नवदावें त्यां कधीं न कामातें ॥ २ ॥

संगतिद्वाडमुलांची ॥
सोडअसेंवदतिजेआईबाप ॥
मान्यनकरितांदुःखा ॥
देइलतस्समनदेतिखलसाप ॥ ३ ॥
जोतुजविद्यासांगे ॥
जोरक्षीप्राणअन्नदेऊन ॥
जोभयसंकटवारी ॥
त्याबापासमतिवेनहोऊन ॥४ ॥
जरिआपणवडिलांची ॥
मर्यादाठेविलीतरीबाळ ॥
ठेविलिपुढेंहितैसी ॥
आपुलितेकधिंनकरितिआबाळ ॥५ ॥

धडा ४

उपकारवअनुपकार

आर्या

अन्योपकारकरणें ॥
सद्गुणपुरुषासयोग्यम्हणतात ॥

पीडापराशिकरणें ॥
ज्ञाले हेंकारपापगणताल ॥ १ ॥
उत्तमपुरुषह्मणावा ॥
जोशत्रूवरिकरीलउपकार ॥
बहुताडितांपरांहीं ॥
स्मरतनसेजोमनींहिअपकार ॥ २ ॥
येतोशरणतयाचा ॥
रक्षीजोप्राणसर्वशक्तीने ॥
आशेनेबद्धनसे ॥
होयतयातुष्टईशभक्तीने ॥ ३ ॥
जीवानंदसदाहो ॥
होतोउपकारकेलियावरती ॥
क्रीडाविलासयांहीं ॥
नमिळेसुखतिळहिगुंजएकरती ॥ ४ ॥

धडा ५

मुलांचीवर्तणूक

आर्या

हट्टानेस्वमतानें ॥
चालुंनयेषोडशाब्दतोकानें ॥

आपानेंमातेनें ॥
सांगितलाशब्दवेइंजेकानें ॥ १ ॥
सदनींश्रवणकरावें ॥
वचनपित्याचेंतसेंचिजननीचें ॥
ऐकावेंहिगुरुचें ॥
ऐकुंनयेसांगतांजननीचें ॥ २ ॥
बाळपणींबाळांची ॥
कोमलतरुसमकुधीहिवांकेल ॥
घेईलजागुणाला ॥
तोगुणमतिवेष्टुनीहिफांकेल ॥ ३ ॥
विद्यालयींमुलानें ॥
जाण्याचावेळनित्यसाधावा ॥
मनिनित्यवागवावें ॥
गुरुचामजबोलतोनबाधावा ॥ ४ ॥
प्रतिदिनिमनींमुलाने ॥
आळसतैसाचिहद्दनकरावा ॥
नूतनपाठपढावा ॥
मूर्खांचासंगमात्रनधरावा ॥ ५ ॥

विद्योत्सुकबालानें ॥
दुर्जनसंगेंकधींनखेळावें ॥
विद्यारिपुधुळिमाजी ॥
पोरेंलोळतितसेंनलोळावें ॥ ६ ॥
बाळपणींस्मृतिराहे ॥
तरुणावस्थेंतत्यासदेइफळ ॥
प्रभुलाभवृद्धकाळीं ॥
सद्विद्याकरितिजन्महासफळ ॥ ७ ॥

धडा ६

राग

श्लोक

अरेकारणेंरागयेण्यासथोडीं ॥
ह्मणोनीसदाशांतताअंगिजोडीं ॥
बहुतांदिशींरागयेईजयाशी ॥
तयानेपहाजिंकिलेंइंद्रियांशी ॥ १ ॥
सदासत्यसेवोनियांगोडबोले ॥
तयापाहुनीज्ञानितात्कालडोले ॥

अशापासुनीहोयतंटाकसाहो ॥
ययाकारणेसर्वआघातसाहो ॥ २ ॥

घडा ७

क्षमा

आर्या

दिधलेंदुःखपराने ॥
उसनेफेडूंनयेचिसोसावें ॥
शिक्षादेवतयांला ॥
करिलह्मणोनीडगीचवैसावें ॥ १ ॥
वाचेवदतोजोनर ॥
अपुलाअन्यायसज्जनापाशीं ॥
तत्कालसज्जनाहीं ॥
क्षमाकरावीभिवोनिपापाशीं ॥ २ ॥
जाणुनिपरापराधा ॥
क्षमाकरिलतोचिबोलतीसुजन ॥
त्यावरिकृपाकरीप्रभु ॥
यास्तवठेवापरोपकारिमन ॥ ३ ॥

धडा ८

दुर्व्यसन

श्लोक

गांजाओढुंनकोसुरापिउंनकोही भांगघोटूंनको ॥
गोळीखाउंनकोअफूतारिनकोमाजूमसेवूंनको ॥
कांहींचोरुंनकोठगाफिरुंनकोवेश्याहिपाहूंनको ॥
विद्याज्ञानकलाअसोतमनुजायावेगळेंतेंनको ॥ १ ॥

आर्या

द्यूतक्रीडेपासुनि ॥
चोरीचेंव्यसनत्यासिलागेल ॥
तेणेंजीवाहानी ॥
जरिजगलातरिहिभीकमागेल ॥ १ ॥
खेळुनिजुवाधनाला ॥
सांगमलाकोणिआजिसांठविलें ॥
रमलेव्यसनींगमले ॥
त्याणींस्वकुलाशिमात्रबाटविलें ॥ २ ॥

धडा ९

प्रामाणिकवर्तणूक

आर्या

परधनबहुकळाने ॥
चोरीनें त्यांकधींनमिळवावें ॥
मनपरकधींनकरती ॥
जातांआधींतयाशिवळवावें ॥ १ ॥
खोट्याहितागज्याने ॥
खोट्यावजनेंहिमालजेंविकिती ॥
अपराधकारकरती ॥
सुजनामाजीकधींनतेंटिकती ॥ २ ॥
उत्तमरीतिधरावी ॥
चोखसदातोहिशोबराखावा ॥
कांहींहिकारणीनें ॥
लांचअसाहींकधींनतोखावा ॥ ३ ॥
ऐकादुष्टरिपूहे ॥
चोरीचाहाडीतसाचिव्यभिचार ॥

अंगींजाचेवसती ॥
त्याचामजशींनकोचिसंचार ॥ ४ ॥
त्वांमदतीसनजावें ॥
नशिरावेंमसलतींतबंडाचा ॥
कागदखोटेंकरुनी ॥
देउंनकोद्रव्यराशिदंडाचा ॥ ५ ॥

घडा १०

सत्य

आर्या

हेंसत्यकेविआहे ॥
सुजनसुविद्यासुमार्गदाखवतें ॥
तद्विपरीतअसेंजें ॥
खोटेंभाषणमनांतखवखवतें ॥ १ ॥
खोटीसाक्षनद्यावी ॥
सज्जनऐशासपापह्मणतात ॥
यास्तवसत्यवदावें ॥
सांगेगुरुआणिबागृहींतात ॥ २ ॥

जोनरमिथ्याभाषण ॥
करिलतयाचाधरीलविश्वास ॥
तोहिनफसेलकेवळ ॥
फसवुनिदेईलत्यासविश्वास ॥ ३ ॥
हेंमीकार्यकरीनचि ॥
ऐसेंसांगोनिकार्यतत्काल ॥
करणेयोग्यअसेवा ॥
सुजनांनीजाणहाचरेचाल ॥ ४ ॥

धडा ११

चाहाडी

श्लोक

चाहाडीकरीतोचिचहाडखोर ॥
यांचासर्वेजातिलतेनथोर ॥
निंदातशीनक्कलजोकरील ॥
तोबुद्धिकीर्तीसपहाहरील ॥ १ ॥

केकावली

अरेगुरुवरेंतुलाकथिलतेंनलोभास्तव ॥
म्हणेकरितनित्यजासुजनसद्गुणाचास्तव ॥

[illegible]तिपितागुरुत्रयमनींसदाआठवीं ॥
असासदुपदेशहाह्रदयिंतूंसदासाठवीं ॥ १॥

धडा १२

लोभवऔदार्य

आर्या

पेवेंभरोनिठेवी ॥
धान्याचींबहुतकालतोंनरजो ॥
इच्छीमहागविकण्या ॥
वांच्छीदुष्काळहेंमुलांसमजो ॥ १ ॥
त्यावरिसर्वजनाचा ॥
शापबसेमुख्यलोभहामूळ ॥
यास्तवतुह्मीतयाला ॥
त्यावाकाढोनिदेहिचासमुळ ॥ २ ॥
लोभीअधिकाशेने ॥
हरविलसुखआपुलेंचिपूर्वींचें ॥
धनमिळविण्यासलोभें ॥
वांच्छीवहुतलभरोनिऊर्वीचें ॥ ३ ॥

उपभोगवैभवाचा ॥
घेतोआपणपरानेंहिंचिसुख ॥
तोजन्मलाकशाला ॥
ऐशाचेंदृष्टिनेंनपाहूंमुख ॥ ४ ॥
जेजेउद्धारअसती ॥
श्रीतिलयांवरिकरीतिजनलारे ॥
जरिअसुखींतिपडती ॥
नराहृतीमद्भुतकाळपरिसारे ॥ ५ ॥
अन्यातेंरक्षावें ॥
श्रमवावेंस्वांगानिव्ययसत्कर्मीं ॥
औदार्यहेंधरावें ॥
वेचावेंधनपरंतुसद्धर्मीं ॥ ६ ॥

घडा १३

मत्सर

श्लोक.

शरीरींबहुक्षीणतामत्सरानें ॥
पहायेतसेजैसिजीर्णज्वराने ॥

नरावीसुखसंपादुनीदुःखहोतें ॥
अशामत्सन्यालासदादुःखहोतें ॥ १ ॥
निंदापरांचीश्रवर्णापडोंदे ॥
दुःखेंतयादुर्घटहींवडोंदे ॥
एसामनीइच्छितमत्सरीतो ॥
ह्यादुर्मतिदुर्नयरेथरीतो ॥ २ ॥
व्हावेंजरीदुःखपरासिकांहीं ॥
घ्यावेंतयानेकरुनिस्वदेहीं ॥
पाहेंकसामत्सरदुष्टआहे ॥
चोरोनियांमानवर्देहिराहे ॥ ३ ॥

घडा १४
गर्वआणिनम्रता

आर्या

रेतूंस्वकीयचित्तीं ॥
यथार्थमोठाचिमीनआणावें ॥
बानम्रताधरावी ॥
गर्वानिसर्वनाशजाणावें ॥ १ ॥

गर्वनकरितांचित्तीं ॥
कीं नर्गोंसज्जनांदियाजवळी ॥
स्वानंदेंवागावें ॥
सांगमलाकोणदुर्जनाकवळीं ॥ २ ॥
शास्त्रादिकविद्येनें ॥
पंडितमोठाचिमीअसेंमानी ॥
तोशिशुवृद्धांमध्यें ॥
त्यांगेलाजतोचिअभिमानी ॥ ३ ॥
नाहींमत्समऐसें ॥
व्हीदरनधरोनिसर्वदाबोले ॥
खलमदलक्षणजाणा ॥
ज्ञाताबुधमीम्हणोनियांडोले ॥ ४ ॥
हागर्वदुष्टआहे ॥
कुजनसखाकरिलज्जाणकलहास ॥
देसोडुनीतयाला ॥
नाहींतरिहोयसज्जनींहांस ॥ ५ ॥
कधिंहीमूर्खपणाचे ॥
यायोगेंसांगतांनकोभागूं ॥

ऐसेस्वगुणास्वमुखें ॥
डेन्म्यासमफुगवुनीनकोसांगूं ॥ ६ ॥
प्रत्येकभावणीतूं ॥
निजमतिलायुक्तिनेंनवहुवाणी ॥
कारणहेंचअसेकीं ॥
वाणीलान्यूनतासदाआणी ॥ ७ ॥
सत्कालघालवावा ॥
जोजगदीशेंसमर्पिलातुजला ॥
त्यांतुनिदिधलाकांहीं ॥
वदनेंमे[illegible]ूनिपाठदेमजला ॥ ८ ॥

घडा १५

दया

आर्या

ऋणजरिदीनादिधलें ॥
व्याजतयाचेंतयाशिसोडावें ॥
जेसंकटांतपडती ॥
त्यांतुनिसत्वरतयांशिकाढावें ॥ १ ॥

जोनरभलाअसेतो ॥
मगतेनेंनिजपथंसरसील ॥
तोसुखकल्पतरूचें ॥
मातळींसुफळजाणभक्षील ॥ २ ॥
पाहुनिदीनजनातें ॥
करिलदयात्यानरिसबोलावें ॥
प्रभुचीकृपानिहोइल ॥
मगकांसुजनेअज्ञानडोलावें ॥ ३ ॥
जरितवशत्रुउपाशी ॥
असलातरिभक्षणासमाकरदे ॥
जालावस्त्रनसेल्या ॥
नेसायादेरहावयाघरदे ॥ ४ ॥

घडा १६

मेहेनत

आर्या

श्रमबहुकरोनिकरिती ॥
निजकामेआपुल्याशरीरानें ॥

त्यालागभुल्यामाजी ॥
देतोफळचांगलेंचिमुकरानें ॥ १ ॥
अन्याचाहस्तानें ॥
होतनसेकार्यतूंजसेंकरिसी ॥
नकरितिअर्धांधेंहितें ॥
समजुनियांचालतत्क्षणींतरसी ॥ २ ॥
जरिनित्यनेमधरिला ॥
तरिबांधुनिसदनपूर्णहोईल ॥
तैसेंपुस्तकनियमें ॥
वाचितअसतांहिपाठराहील ॥ ३ ॥
विद्याकठिणहिअसतां ॥
जरिशिकसीतरिचसाध्यनेमानें ॥
येईलसर्वतुजला ॥
श्रेष्ठपणानाहिंजाणहेमानें ॥ ४ ॥
मनुजायत्नकरावा ॥
आळससोडोनिकार्यकरण्यास ॥
कथितोंयोग्यनसेरे ॥
देवावरिभरवसाहिधरण्यास ॥ ५ ॥

पंगूदैवअसेरे ॥
यत्नकरावाअसेंसदासमज ॥
निश्चयदैवावरनीं ॥
ठेवाहाभोग्यवाटेलनमज ॥ ६ ॥
जाचाआळसदेहीं ॥
वाढेल्याचासमर्थशरीराचा ॥
होतोक्षयमोठेला ॥
सुखनाशाआणिसर्वकामाचा ॥ ७ ॥
वाटेजरिनवचित्तीं ॥
सत्कर्मैकरुनिकाळदवडीन ॥
तरितत्क्षणींकरावीं ॥
बोलावेंआळसाशिरगडीन ॥ ८ ॥
आळसदारिद्र्याचा ॥
दुःखाचाआश्रयजाणावा ॥
कामाचादेहाचा ॥
नाशकरीह्मणुनिदेहींनाणावा ॥ ९ ॥
वाटेनाभियनिद्रा ॥
आटेधनन्यादारिद्रलागेल ॥

बाटेबुद्धितयाची ॥
वाटेनिःशंकभीकमागेल ॥ १० ॥

थडा १७

संगति आणि मैत्री

आर्या

थट्टाकरणेंहेंतरि ॥
मित्राशींशत्रुताखचितहोई ॥
यास्तवतीनकरावी ॥
मद्वचनामान्यताउचितदेई ॥ १ ॥
उत्तममनुष्यजाकीं ॥
तत्संगातूंकधींनकोसोडूं ॥
वाइटमनुष्ययाची ॥
दुःखदमैत्रीतशीनकोजोडूं ॥ २ ॥
संकटसमयींहोत्ये ॥
मित्रपरीक्षानसौख्यकालांत ॥
बालांशिसर्वऐसें ॥
सांगुनिकरणेंप्रसिद्धशालांत ॥ ३ ॥

वाइटमार्गेंबहुनर ॥
जाणारेहेंतुह्मीमनींसमजा ॥
सत्संगावांचुनियां ॥
दवडुंनयेकालहेंबरेंउमजा ॥ ४ ॥
उत्तमनरजोत्याचा ॥
दुःसंगानेस्वभावबिघडेल ॥
यास्तवकधींनकरणें ॥
सत्संगानेंचदैवउघडेल ॥ ५ ॥
जोनरउत्तमचालीं ॥
वागतसेत्यासदैवजनमोठे ॥
वर्णितिकरीबुधाची ॥
मैत्रीतेंहोयकींवजनमोठें ॥ ६ ॥
बहुदुर्व्यसनेजाला ॥
असतीत्याचानधेंइबापवन ॥
पाहुनिदूरसरावें ॥
वदतीबुधतेंचिबोलतोंनवन ॥ ७ ॥

धडा १८

बुद्धि आणि विद्या

आर्या

विद्याप्रातःकाळीं ॥
जरिशिकशिलतरिचशीघ्रयेईल ॥
करितांसदैवमनुजा ॥
सर्वसुखातेंक्षणांतदेईल ॥ १ ॥
जेअज्ञलोकअसती ॥
तेज्ञानाचाकरोनिधिःकार ॥
तैसाबुद्धीचाही ॥
करितितयांतेंनसोनिअधिकार ॥ २ ॥
सुतबुद्धिमानअसतां ॥
जनकाचेंकारिजसेंबरेंनित्य ॥
तैसेंअन्योपायें ॥
होइनहेंबोलतोंवचनसत्य ॥ ३ ॥
स्वर्णांपरीसआहे ॥
शाहणपणचांगलेंअसेंसमज ॥

रेबुद्धिहीनजसर्गी ॥
योग्यनवाटेमजीसहैंउमज ॥ ४ ॥
रेमूर्खपुत्रअसतां ॥
बापालादुःखसर्वदाहोतें ॥
दिसतांवदनसुताचें ॥
अग्निविनादेहजाळितेंहोतें ॥ ५ ॥
विद्येविणमूर्खनाहीं ॥
आपणाज्ञानहेंहिकोणास ॥
नाहींजयासतिष्ठा ॥
तोबैसेबुधसभेंतकोणास ॥ ६ ॥
जाणेविद्याकेली ॥
गरजतयाचीजनासिलागेल ॥
जोनरपाहेतोन्या ॥
प्रभुजवळीशिवसदाहिमागेल ॥ ७ ॥
वयअतिलहानअसतां ॥
विद्यायेन्येतशीनयेतरुणा ॥
विद्यानसेतयाची ॥
सुजनालातिळभरीनयेकरुणा ॥ ८ ॥

आसत्तवबाळपर्णीत्वां ॥
विद्याभ्यासाशिफारलागावें ॥
करजोडुनीप्रभूचें ॥
निर्मलसद्यशतुवांसदागावें ॥ ९ ॥
इतरधनातेंजाणा ॥
चोरसदाटपुनिसर्वहीलुटिती ॥
धनपतिलागींधरुनी ॥
दंडेंसर्वांगतत्क्षणींकुटिती ॥ १० ॥
सद्विद्याधनमोठें ॥
भीतिनसेआमबंधुचोरांची ॥
जेसद्विद्याकरिती ॥
तेपावतियोग्यताहिथोरांची ॥ ११ ॥
विद्याधनान्यधनहें ॥
जैसेंवेचीतसेंकमीजाणा ॥
अर्पीविद्यात्याची ॥
वाढेशुक्लेंदुवन्मनींआणा ॥ १२ ॥

धडा १९

प्रतिष्ठा

श्लोक

धनाहूनीयाजगतींप्रतिष्ठा ॥
मोठीअसेजाणजनावरिष्ठा ॥
जीएकदागेलिपुन्हानयेई ॥
तसेंनहेंद्रव्यफिरोनयेई ॥ १ ॥

आर्या

आनंदहोतनाहीं ॥
कीर्तिनसोनीसमीपधनअसतां ॥
तैसाविद्यायेतां ॥
होयनआनंदकायधननसतां ॥ १ ॥
तुजपाहिजेप्रातिष्ठा ॥
दुर्गुणदेहींतरीनवसवावे ॥
सत्संगतिचधरावी ॥
सन्निधदुर्जनकधींनवसवावे ॥ २ ॥

धडा २०

कृतज्ञता

आर्या

जाणुनिउपकारातें ॥
प्रत्युपकाराकरीलजोत्याचे ॥
योजितकार्यासाठीं ॥
सहायहोतीनसोनिनात्याचे ॥ १ ॥
जोआपल्याहितप्रद ॥
मित्रातेंकरिउपद्रवालोक ॥
त्याचेंकल्याणकधीं ॥
नाहींहोणारतोकरीशोक ॥ २ ॥

अभंग

ऐसेंमाझेंमत ॥ सततरक्षावें ॥
नंतरभक्षावें ॥ सौख्यफळ ॥ १ ॥

घडा २१

संतोष

आर्या

देवानेजेंदिधलें ॥
त्यांतचिसंतोषनित्यमानावा ॥
तोअरिनाहींतरिया ॥
नरानसुखदेपदार्थकांहिंनवा ॥ १ ॥
परवस्त्रभूषणातें ॥
पाहुनियांबालहट्टजरिघेती ॥
जननीजनकापाशीं ॥
नसतांकोठुनितयांसतींदेती ॥ २ ॥
जोनित्यतुष्टचित्तें ॥
राहेतोनरधनाढ्यजाणावा ॥
जाचीआशामोठी ॥
तोचिदरिद्रीमनांतआणावा ॥ ३ ॥
मीबहुदुःखीऐसें ॥
मानुनिचित्तांतखेदजरिहोई ॥

तरिआपणाहुनिबहु ॥
दुःखीपाहूनिशांतिसुखवेई ॥ ४ ॥

धडा २२

भाषण

आर्या

हासुनियांनवदावें ॥
नधरावाभाषणांतअभिमान ॥
जोनरऐसाचाले ॥
तोपावेबुधजनांतसन्मान ॥ १ ॥
वाणीमधुरअसावी ॥
लाजनसावीकदापिवदतांना ॥
मर्यादशीलवाचा ॥
ठेवावीक्ष्मातलींहिवसतांना ॥ २ ॥
भाषणसत्यअसावें ॥
आणिहितावहतसेंचबहुगोड ॥

सद्विद्येचीठेवी ॥
सत्संगानेकरोनियांजोड ॥ ३ ॥
धिःकारसज्जनाचा ॥
नकरावासर्वथैवकवणाचा ॥
नवनवर्देमीकाहीं ॥
अर्थपहापूर्वशास्त्रकथनाचा ॥ ४ ॥
ऐकुनिपरवाक्यातें ॥
प्रत्युत्तरमगसुयुक्ततेंद्यावें ॥
नकधींबोलायाला ॥
अधिरमनालाकरोनियांजावें ॥ ५ ॥

धडा २३

कर्ज

आर्या

आणूंनयेउधारें ॥
ठेउंनयेफाररोजहेंखातें ॥
हळुहळुयाचायोगें ॥
द्रव्यालाकीर्तिलाहितेंखातें ॥१ ॥

आशायाधिकवेची ॥
तोहोइलकर्जदारलोकांचा ॥
ज्ञानेतयासिह्मणती ॥
संसारींज्ञानहीनहींकाचा ॥ २ ॥
काढुनिद्रव्यपराचें ॥
खर्चिशितारिअंतिदुःखपावशिबा ॥
गेलेंसर्वहिह्मणशी ॥
मगदेशींव्यर्थदोषकांनशिवा ॥ ३ ॥
घेशीकर्जजयाचें ॥
त्याचाजरिएकवायदाचुकला ॥
थुकतीजनतोंडावर ॥
वास्तवक्षणितोचिअन्नुलामुकला ॥

धडा २४

धैर्य

आर्या

जन्मायेईत्याला ॥
मृत्युदरिद्रादिसंकटेंअसती ॥

तीर्थींसोसायाला ॥
धैर्याचीन्दर्दायपाहिजेवसती ॥ १ ॥
जलनिधिमाजीअसती ॥
खडकजसेस्थीरतेविधीराचें ॥
सन्मनसंकटसमयीं ॥
नचळेहेंसिद्धवाक्यथोरांचें ॥ २ ॥
अनुजामनअधिराचें ॥
संकटकाळींखरेंचिडगमगतें ॥
यास्तवधैर्यधरोनी ॥
भोगावेंसर्वदाहिसुखमगतें ॥ ३ ॥

घडा २५

याचना

आर्या

देतांभीकपरानें ॥
घेतांसुजनेंतयात्रपाअन्य ॥
नाहींनिश्चयमनुजा ॥
घेईनात्यासबोलतीधन्य ॥ १ ॥

बळकटशरीरअसतां ॥
अन्यार्पितधान्यघेउनीउदर ॥
जोकांभरीलत्याचें ॥
व्यर्थजिणेंमृतचिबोलतोंनदर ॥२॥
निजकष्टार्जितअन्ना ॥
भक्षुनिवांचेनमीतसाचिधनें ॥
कष्टार्जितेंचिहोइन ॥
संपन्नअशाचिवागअभिमानें ॥ ३ ॥
जोंवरिअन्यासन्निध ॥
मागायाचेंनकारणसाम ॥
तोंवरिथोरपणागुण ॥
जाणावाकोणिनाहिंमगआम ॥ ४ ॥
जोंवरिचालेलतुझें ॥
तोंवरिलोकांतभीकमागुंनको ॥
तैसाअन्नार्थीतूं ॥
सर्वांजाउनिकधींहिजेउंनको ॥ ५ ॥
सत्यानेंउद्योगें ॥
तैसेंनिजनिश्चयेंस्वहितहोतें ॥

नाहींतरिजाणावें ॥
अंततलोकींखरेंअहितहोतें ॥ ६ ॥

घडा २६

द्रव्य

ओव्या

सत्कर्मांनीमिळवावेंधन ॥
त्याचाव्ययसत्कर्मांवांचुन ॥
करूंनयेकर्महीन ॥
पापबंधनजाणोनी ॥ १ ॥
द्रव्यसार्थकपरोपकार ॥
घडावाकधींनअपकार ॥
जरीघरींअसेअधिकार ॥
लोकींधि:कारहोईतो ॥ २ ॥
मिळविलेंअकर्मानेधन ॥
जरीउपभोगकरितीआप्तजन ॥
तरीमिळविणारावांचुन ॥
पापविभागीदुजानाहीं ॥ ३ ॥

झुलन्याचीबराबरीव्हावी ॥
यासाठींहोहांवधरावी ॥
हांवन्यातेंखर्चकरवी ॥
दुःखजाणवीशेवटीं ॥ ४ ॥

धडा २७

विचार

श्लोक

प्रथमनिजमनींसद्विचारहा ॥
करुनियांपुढेंकामतूंपहा ॥
सांगतोअसेंजरिनचालशी ॥
कधिहिरेनरासुखनपावशी ॥ १ ॥
यत्नकरुनियांकामकोणतें ॥
सिद्धहोतसेआधिजाणतें ॥
मगकरावयालागलोकरी ॥
ज्ञानिबोलिलेयुक्तिहीबरी ॥ २ ॥
लोचनेतुलावस्तुजीबरी ॥
दिसतसेनसेतेविअंतरी ॥

म्हणुनियां नरा सद्विचार सा ॥
ठेविं नित्य तूं हाचि आरसा ॥ ३ ॥

अभंग

अविचारी जना सुखया लोकांत ॥
तैसेंहि स्वर्गांत होत नाहीं ॥ १ ॥

धडा २८

वस्त्रभूषण

आर्या

जो वस्त्रभूषणानें ॥
स्वांग सुशोभित करावया लागे ॥
तो नर नीच ह्मणावा ॥
सद्यश धन हानि लाप ह्मा मागे ॥ १ ॥
मनुजाचा सुगुणानें ॥
देह जसा शोभतो तसा न थनें ॥
शोभे आणि तसा तो ॥
ज्ञान्यांचा सत्पदीं सदा नमनें ॥ २ ॥

श्लोक

जरीगुणचिचांगलेतरिशरीरहेंशोभतें ॥
परंतुअतिभूषणेंसुजनसन्मनक्षोभतें ॥
असोगुणचिचांगलेन्दर्थिजेसदाठेविती ॥
नतेकधिंहिभूषणेंकरुनियांसुखासेविती ॥ १ ॥

घडा २९

द्रव्यसंरक्षण

अभंग

निजप्रामीकितिआहेहेंजाणून ॥
लाभाहूनीऊनखर्चकरी ॥ १ ॥
विचारानेऐसेंद्रव्यसंरक्षण ॥
होईलरक्षणआपत्कालीं ॥ २ ॥
पुढेंद्रव्यमिळेआहेहाभरवसा ॥
तरीआधींपैसाखर्चूंनये ॥ ३ ॥
दमडीदमडीकरुनीरुपयाबांधावा ॥
तीचानकरावाअपमान ॥ ४ ॥

घडा ३०

सत्कालक्षेप

श्लोक

मुलापुकटकालतोकधिहिजाउंदेऊंनये ॥
कदाचिदपिजायजोकिरुनितोचिहातानये ॥
[illegible]सत्कालतो ॥
[illegible]भूपालतो ॥ १ ॥

आर्या

जींजींकामेंयेती ॥
तींतींअसतीशिरावरीनिन्य ॥
यास्तवनघालवावा ॥
व्यर्थक्षणसांगतोंवचनसन्य ॥ १ ॥

घडा ३१

शिवरेंभाषण

आर्या

जोनरनिंदाकरितो ॥
देतोगालिप्रदानअन्यजना ॥

सोंगितजनींविपणातें ॥
द्वावितसेकधिन्केधिनांवजना ॥ १ ॥
भाषणपरस्परांशीं ॥
करितांकरितांहिरोपजरिआला ॥
कारणतेंचिधरुनिमनीं ॥
त्यावारिनकधींहिवाळिजेघाला ॥ २ ॥
महदाश्रयबळजनजो ॥
दाखवितत्कालदंडजरित्यातें ॥
झालानाहींतरितो ॥
पावे[illegible] ॥ ३ ॥

घडा १२

हितार्थीवचनें

आर्या

बधिरह्मणावेंकोणा ॥
हितवचनातेंनघेइजोकानीं ॥
क्रोधाधीनअसेत्या ॥
अंधह्मणावेंसमग्रलोकांनीं ॥ १ ॥

भाषणसुयुक्तनसतां ॥
बहुबोलेपरिमुकाचिसमजावें ॥
कार्याकार्यनजाणे ॥
तोपशुऐसेंमनांतउमजावें ॥ २ ॥
अन्योपकारकरितो ॥
त्याचेंयशगातियाचकानींकीं ॥
[illegible] ॥
हेंकेलेंश्रवणयाचकानींकीं ॥ ३ ॥
आयुर्धनतारुण्या ॥
विद्युत्समभानुनीवसेमांहित ॥
सावधतोचिम्हणावा ॥
तोचिसदामान्यसाधुजनमहित ॥ ४
दैविकदैहिकभौतिक ॥
झालेंनगणीकधींहिसंकटकीं ॥
धीरतयांसिम्हणावें ॥
नडगेरिपुचाहिजोमहाकष्टकीं ॥ ५ ॥
जाचेंचित्तनसेस्थिर ॥
सुखस्यापुरुषानसेत्रिकोटिगुणें ॥

तेंचिअचंचलहोतां ॥

वाढेसुखन्याहुनीहिसिंधुउणें ॥ ६ ॥

आत्मस्तुतिलामोहुनि ॥

मानुनयेथोरमीअसेंकोड ॥

जोआत्मकार्यसाधक ॥

बोलेलचितोबहूपरीगोड ॥ ७ ॥

खलकृतअपुलींनिंदा ॥

अन्यमुखेंऐकतांचिकलहाला ॥

जाणेंयोग्यनसेवा ॥

कींखलसेवींसदस्तुतीहाला ॥ ८ ॥

देखुनिरंकापुरुषा ॥

धिःकारनतूंकरुनिअपमान ॥

दैवेंतशीचअपुली ॥

गतिनोहिलयासिकायहोमान ॥ ९ ॥

थोरजनींवैरनसें ॥

विश्वासाहिदुर्जनींखलींप्रेम ॥

अनुचितकर्मारंभहि ॥

केवळमृत्यूचिजाणहानेम ॥ १० ॥

अपुल्यापार्शीअसतां ॥
धनजनमैत्रीकरावयायेती ॥
परिद्रव्यहेंचिनसतां ॥
तेजनसुगुणासदूषणेदेती ॥ ११ ॥
जोनिष्कपटप्रेमें ॥
हितवदतोयाजनांततेबोल ॥
[illegible] ॥
मानुनिअमृतासमानतूंडोल ॥ १२ ॥
विश्वासार्हापुरुषा ॥
वाचुनिअपुलेंकथूंनयोचिगुज ॥
मोहेंजरिकथिशीवा ॥
विपरितहोईलसांगतोंचितुज ॥ १३ ॥
मित्रापार्शीअपुलें ॥
गुह्यअसेजरितरीहिबोलावें ॥
जेमित्रकार्यतेंही ॥
अपुल्याकार्यासमानतोलावें ॥ १४ ॥
न्यायेंकरुनिधनार्जन ॥
नित्यतयाचेंअनुक्रमेंचिकरी ॥

व्ययलेखनहीत्याचें ॥
करणेंसुखहेंहिमानसींविवरी ॥ १५ ॥
आहारींव्यवहारीं ॥
नधरावीभीडधरुनिनाम्यातें ॥
धरितांआमन्वानें ॥
सुखकल्पांतींहिहोइनात्यातें ॥ १६ ॥
त्यागानचमानाहो ॥
युक्तिरहितबोलिलाजरीथोर ॥
हितमितयुक्तिसहितजें ॥
मानावेंजरिवदेलतेंपोर ॥ १७ ॥
आमांतचितोडावा॥
नचन्यावाकलहसदनिराजाचा ॥
येणेंचिहोयसुखन्या ॥
सुखनोहेकलहमंदिरींजाचा ॥ १८ ॥
रिपुएकवेळझाला ॥
त्याचातूंभरवसाचिनधरावा ॥
पश्चात्स्नेहतयाचा ॥
नाशकसाजाणुनीचनकरावा ॥ १९ ॥

मृतपुरुषाचीनिंदा ॥

करणेंहाधर्मराहतोअधर्मी ॥

ख्यानेंनकरावा ॥

करणेंहामानितोंचिपरवधर्मी ॥ २० ॥

प्राणासमानइष्टहि ॥

धनतेंवेचुनिशरीरकरिजतन ॥

[illegible] ॥

मिळतेंमिळविनशरीरधनवतन ॥ २१ ॥

गुह्यपराचेंउघडें ॥

नकरीतूंधरुनियांमनींरोष ॥

पीडापरासिकरणे ॥

याहुनिदुसरानसेजनींदोष ॥ २२ ॥

जरिसर्वइंद्रियांतें ॥

जिंकुनिकरितातमुक्तरसनाही ॥

बुडवीलतीचयास्तव ॥

मधुरपदार्थांतजाणरसनाहीं ॥ २३ ॥

घेउनिविकतपराचा ॥

वादकरावानयांतसुखलेश ॥

[illegible]उकलूं ॥

वदतीबुधहाजनांतसुखलेश ॥ २४ ॥

आरंभुनियांएका ॥

कन्यादुसऱ्यासहातघालावा ॥

शेवटएकाचाही ॥

होईनामूढतोचिबोलावा ॥ २५ ॥

बोलतअसतांदोघे ॥

तेथेजाउनितयांचियाबोला ॥

ऐकूंनयेचिआपण ॥

पुरुषविचारेंचिपावतोमोला ॥ २६ ॥

कांहींवृत्तपराला ॥

सांगतअसतांनसेलअवधान ॥

आग्रहकरूनित्याला ॥

सांगावेंहेंहियोग्यबहुधान ॥ २७ ॥

कार्यीआपणअसतां ॥

आलाकार्यासअन्यघेऊन ॥

मार्गीलावावेंत्या ॥

उत्तरत्याचेंहिशीघ्रदेऊन ॥ २८ ॥

बहुतांकार्यालाजो ॥

आरंभील्यानरासएकहितें ॥

होइलक्लेशायोगें ॥

होतीलतयानरासकायहिते ॥ २९॥

मीचतुरअसेंमानुनि ॥

बोलायानचदहातजावेंगा ॥

जातांउपहासाला ॥

होसिलतूंपात्रआणिउद्वेगा ॥ ३० ॥

चुकल्याआपणपदरीं ॥

अवश्यघेणेंअसेंमनींआण ॥

वादतयाचाकरणे ॥

हेंखोटेंपणमनांततूंजाण ॥ ३१ ॥

अतिशयममतापुत्रीं ॥

करणेंयेणेंचिदुर्गुणींनाश ॥

येणेंचिहोतसेवा ॥

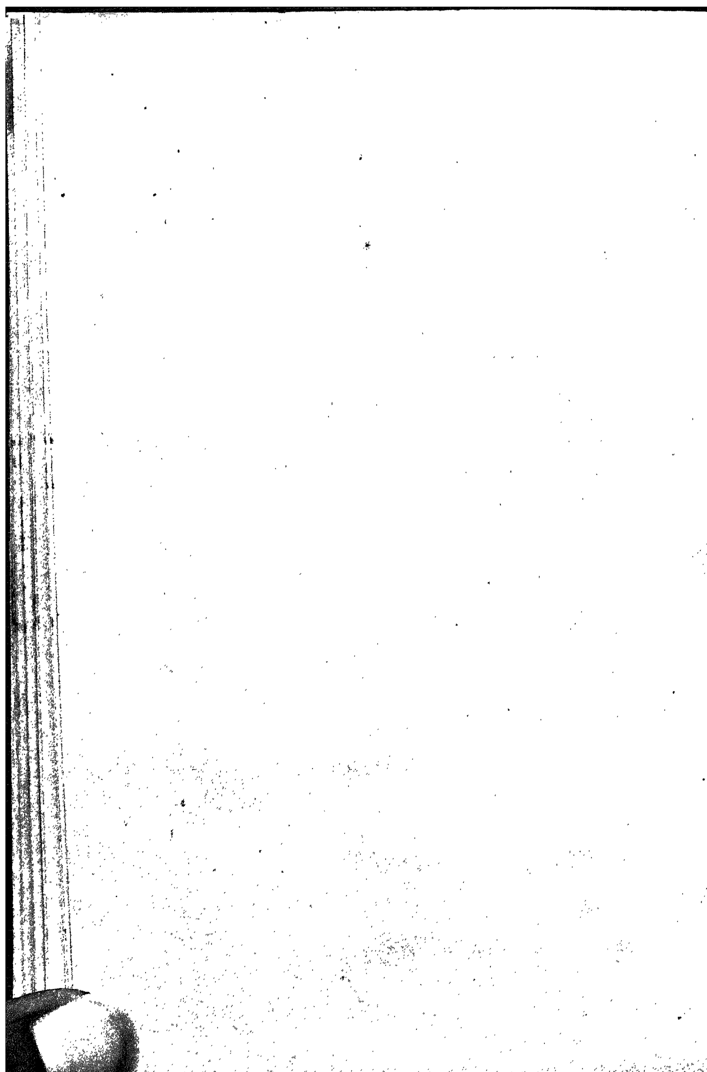
उत्तमगतिरोधिणारहापाश ॥ ३२ ॥

ममताअशीकरावी ॥

होयजिणेंपुत्रसद्गुणकरंड ॥

जोयासंसारांतिल ॥
दुःखार्णवमग्नमानवतरंड ॥ ३३ ॥
असतांनीतिज्ञपुरुष ॥
भक्तिविर्णेव्यर्थसर्वतेंज्ञान ॥
संकटसमयींनीतिन ॥
भक्तीदेईलजापरीमान ॥ ३४ ॥
यजमानाचेगुणकीं ॥
दुर्गुणतेस्पष्टसेवकेंहोती ॥
जैसास्वामीवागे ॥
बहुधागुणतेचिसेवकींयेती ॥ ३५ ॥
स्वीकारदुर्गुणाचा ॥
करितोअपकीर्तितीगुणामार्गे ॥
असतेगेलातरिती ॥
जीकशतादेहिजाहलीरोगें ॥ ३६ ॥
करितांआमन्वानें ॥
नरजोमानीचनासदुपदेश ॥
लज्जाआणिदरिद्रहि ॥
लघुतापावेनराहिसुपदेश ॥ ३७ ॥

गृहअतिसंन्निधजाचे ॥
त्यापुरुषावरिकरूनकोरोष ॥
त्यांशीसलगीनें ॥
असतांहोईलसर्वदातोष ॥ ३८ ॥
बत्तिसघडेमिळोनी ॥
हाबाळांलघुहितोपदेशखरा ॥
वर्णनकेलात्यांला ॥
आर्याछंदेंकरोनिमान्यकरा ॥ ३९ ॥
परमेश्वरप्रसादें ॥
कविताहीलघुहितोपदेशाची ॥
केलीपाठकरावी ॥
प्रीतिधरावीसदास्वदेशाची ॥ ४० ॥

कठिणशब्दांचा कोश.

शब्द	अर्थ
अब्द	वर्ष
अन्योपकार	दुसऱ्यावर उपकार
अर्धार्ध	चतुर्थांश
उर्वी	पृथ्वी
ऊन	उणा
करंड	डबा
कांता	स्त्री
खलेश	दुष्टाचास्वामी
ख	आकाश
जलनिधि	समुद्र
तरंड	नौका
तरु	वृक्ष
तोक	मुलगा
त्रपा	लज्जा
दर	भीति

शब्द	अर्थ
दुःखार्णव	दुःखसमुद्र
धी	बुद्धि
नव	नवा
पवन	वायु
मग्न	बुडालेला
मर्हीत	पृथ्वींत
महित	पूज्य
याचकानीकीं	याचकसमुदायांत
वसु	द्रव्य
शिव	कल्याण
शुक्लेंदुवत्	शुक्लपक्षींचा चंद्रमाप्रमाणें
षोडश	सोळा
सदन	घर
सदुद्यम	उत्तम व्यापार
हाला	मद्य
ऱ्ही	लज्जा
क्ष्मा	पृथ्वी

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
प्रस्तावना			
आर्या ……		पद्यात्मक	पद्यमय
५	१७	सद्गुण	सद्गुणि
११	१७	चोरीचाहाडी तसाचिव्य भिचार ॥	चोरिचहा डीतसाद्गु राचार॥
१३	१२	चाहाडी	चहाडी
१४	१७	ऊर्वीचें	उर्वीचें
२१	३	वरतीं	वरती
३०	१	बहु	बहू
३२	६	खांचिंशि	खांचिधि